

Les millors obres de les lletres gironines (61)

Ens hem ocupat de dues anteriors novel·les de Maria Àngels Anglada, les més conegudes, *Les closes i El violí d'Auschwitz* (Dominical del **Diari de Girona** del 25 de setembre de 2022 i del 17 de març de 2024, respectivament). Ara fem la tercera, *Quadern d'Aram*. La producció d'Anglada té un alt nivell, com han remarcat crítics com Sam Abrams i Eusebi Ayensa, amb autoritat i domini. A *Quadern d'Aram* explica com Aram, amb quinze anys, ha de viure un genocidi en pròpia carn. Un petit espai on tenien casa, ramats, vida però no futur, i han de fugir a buscar refugi al nord, a l'Armènia russa, atès que Armènia repartida en estats no podia ser estat. Turquia, com feu amb els grecs de les Illes de les que s'apropià - Salònica encara recorda les malvestats - ho repetí amb els armenis, i després, fins avui que encara perdura, amb els kurds. Tot per una pàtria gran, imperial.

La crítica (*Núvol*, 2015, *La lectora*, 2020...), les exposicions (Vic, 2009...) els estudis i fins guies per a professors com la d'Eusebi Ayensa o *power points* i materials didàctics com el de Sílvia Montals, fàcilment consultables a internet, assenyalen l'interès de l'obra. També remarquem les facilitats per entrar en els clubs de lectura per la ràpida comunió entre autora i lectors.

De les edicions de *Quadern d'Aram* en remarcuem les tres de Columna (1997, 1998 i 1999), una a Cercle de Lectors (1998), Planeta (1999) i l'obra completa (2001) a Edicions 62 (2008). Ha estat traduïda amb èxit a l'italià (2007), francès (2010), romanès (2014), armeni (2008), holandès (2013). A la sessió d'homenatge a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), el president Manuel Castell deia (l'any 1999) que Anglada era «forta d'esperit i dolça de caràcter» i valorava de l'autora l'ús absolut del català en la seva obra i com ho feia a fons sempre citant Montserrat Vayreda, que l'etiquetava d'«orfebre de la llengua». Anglada, «tendra i sang», escriu Carles Miralles, ho feia pels lectors. I així era. Quan va ser nomenada filla adoptiva de Figueres, tanca el seu parlament citant un clàssic, i desitjant que els seus llibres tomin a les mans dels lectors.

Quadern d'Aram és obra de denúncia o una visió del món en la qual apareix la dissort d'un poble. Dedicada a Maria Ohannesian, armènia i hellenista com ella, ho narra. Fou llegida a l'IEC en lectura pública. Es narra com un dietari familiar emmig d'una fugida. Ayensa, hellenista i estudiós d'Anglada, ha consultat l'original i ofereix en l'edició de l'obra completa de narrativa valuoses informacions, des del títol original, *Terra porpra*, que Anglada descartà, fins a observacions que la filla de l'autora, Rosa Geli, havia detectat, com les dues versions de l'epíleg final, en saltar de la primera a la tercera generació sense comentar la segona i per la similitud dels finals entre aquesta obra i *El violí d'Auschwitz*. Ayensa reproduceix l'epíleg rebutjat en l'esplèndida edició i treball de cura de l'aplec citat.

Anglada usa diverses veus narratives, la mare i el fill, la mateixa autora, testimonis, en els que barreja somni i records, opinions i fets, en un clima que fa l'obra molt segui-

Quadern d'Aram

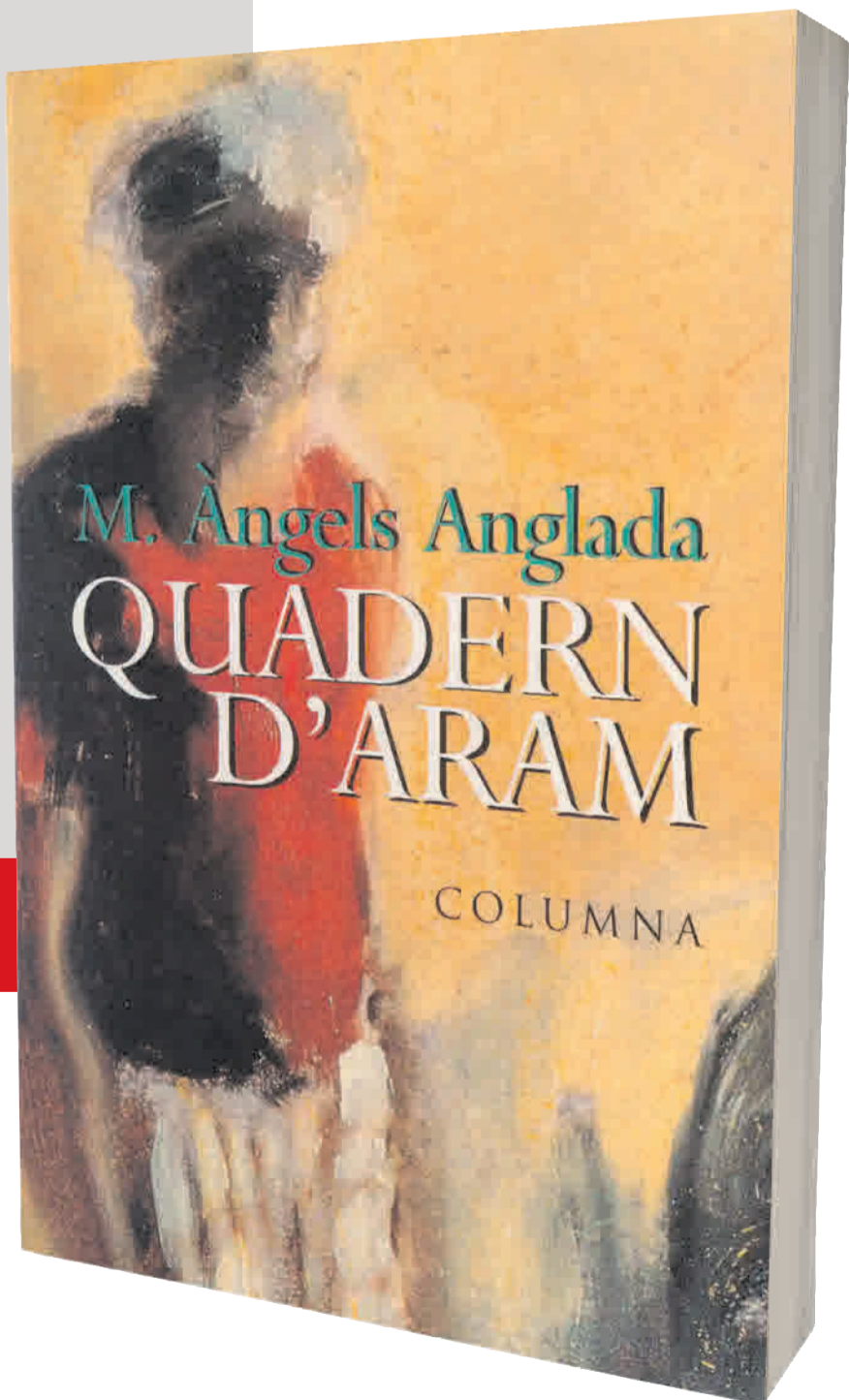
Parlar de l'horror, en aquest cas l'assassinat en massa turc del poble armeni, mai és agradable. Reviure la barbàrie i el patiment d'altri mai és agradable. M. Àngels Anglada, fina poetessa, escriptora sensible, visqué interiorment el patiment armeni i en feu una obra que ha estat èxit de lectura juvenil, quan als instituts eren habituals els llibres recomanats i esperem que tornin perquè una biblioteca personal és un dels tresors que acompanyen una persona en el recorregut per aquesta vida.

Crònica literària d'un genocidi

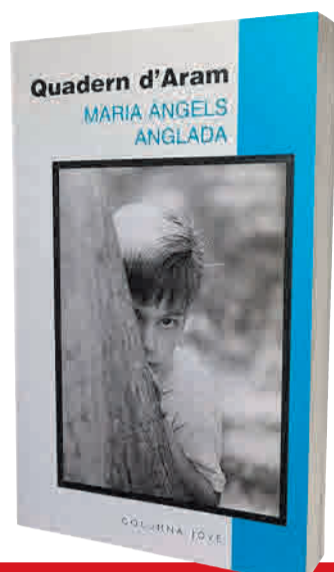
📖 Josep M. Figueres

1977
Primera edició, a Columna.

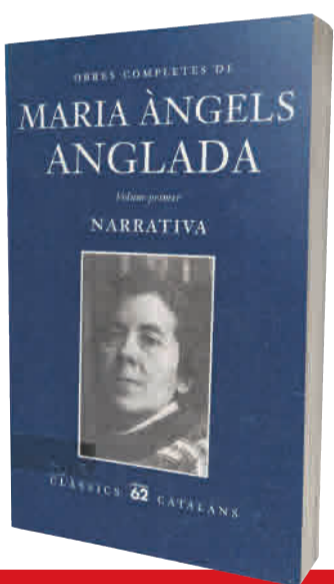
da pels joves. S'hi troben amb un autor que narra vivències i convida a pair-les atès que ni diàlegs, acció o trama fa que hom es capfiqui en els fets estrictes i resti immers en l'emoció i, és clar, les raons profundes dels esdeveniments. Aquest és un dels grans mèrits del treball: ser una invitació a la reflexió a través de la presentació dels elements que configuren l'obra. Alt mèrit per a ser llibre juvenil també, apte i vàlid, recomanable per literatura i valors, per història i per literatura.

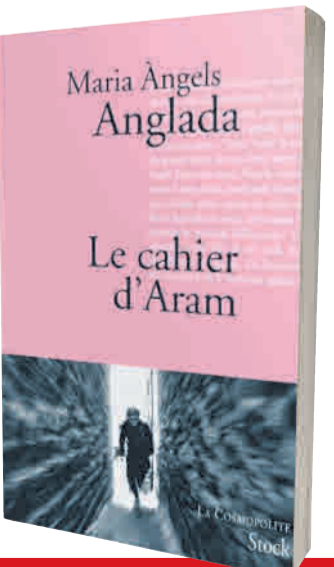
1998
Cercle de Lectors.

1999
Columna Jove.

2001
Edició dins de l'obra completa de narrativa, a Edicions 62.

2010
Traducció al francès a l'editorial Stock dins «La Cosmopolite».

«- Com és que l'oncle ha matat dos xais de cop?»

- Ja ho veuràs quan serà l'hora -em va respondre-. Vés a jugar, tu que pots fer-ho. Quan vaig pensar que devia passar una cosa molt grossa, però, una cosa terrible, va ser el vespre abans de marxar -nosaltres no ho sabíem, que ens n'havíem d'anar- perquè el meu cosí va deixar escampar pels prats totes les bèsties del mas: els xais, les ovelles, els vedells, tot. I aquella nit, ens van coure un sopar boníssim, i em vaig adonar que la mare i la cosina ploraven silenciosament, s'eixugaven els ulls amb la punta del davantal. Havent sopat, es van quedar lleuats, els grans, molta estona, com passava els darrers dies.

Els petits, de vegades, ens posàvem rere la porta, però enraonaven baixet i no sabíem què preparaven. Després vaig entendre que no volien esverar-nos, a en Gabriel i a mi; la nena era massa petita per fer-se càrrec de res. I així l'endemà d'haver engegat els ramats ens van cridar, molt de matí, més ben dit, era encara nit fosca, tot i que érem a l'estiu, devia ser, doncs, abans de les quatre, i ens van dir:

- Hem de fugir, nois: els turcs avancen i maten tots els armenis. Hem d'anar a la ciutat de Van i des d'allà podrem marxar cap a l'Armènia de Rússia i estarem en seguretat.

En Gabriel i jo ens volíem endur alguna joguina, de les poques que ell tenia, però en Grigor va dir:

- És massa tard, Gabriel! Té, agafa aquest farcell de roba i puja al carro. Jo esmorzarem pel camí.

A l'hora de la veritat, van haver d'empènyer la mare, perquè no se'n volia anar i cridava:

- Mai més no veuré els meus!
Maryk feia dies que només pensava en el pare, l'àvia i les nenes, no en sabíem res i te-

Un fragment Camí d'un exili fins avui

Deixar la casa, el paisatge, la família i els amics és una de les decisions més dures de la vida. Els armenis ho feren, com altres pobles, molts al llarg d'una vida en què no regna l'harmonia sinó l'ambició, no hi ha justícia sinó odi i guerra. Aquest fragment és molt representatiu d'un estil seriós tanmateix que palesa com una escriptora pot fer amb la paraula que les consciències siguin solidàries d'una opressió i lluitin per a denunciar-la o, almenys, per a què no sigui oblidada.

nia molta por, una por arrapada al pit. I la seva cosina la va ajudar a pujar i li va dir:

- Potser a Van en sabràs alguna cosa. Perquè el nostre grup, els del pelegrinatge, vull dir, s'allotjava en un convent de Van, per reposar i preparar les forces per a la tornada -una tornada que no va fer-se mai més. Va afegir que la mare havia de pensar en mi i en ells i no posar-nos tots en perill. La petita dormia, Grigor ja tenia dos cavalls a punt, i al carro hi havia grans bosses amb menjar, i sacs, i vaig veure les maletes de la mare i meves, només dues de petites, i dues cabres vives, per tenir llet per a la nena petita.

completa al volum *De viva veu* (2017), de Francesc Foguet i Eusebi Ayensa. En aquest es reproduïxen quaranta entrevistes que se li feren.

De l'obra que ens ocupa diu Lluís Bonada a *El Temps* dos mesos després d'aparèixer (desembre de 1979): «L'interès pel poble armeni em ve de molt lluny, d'ençà que vaig conèixer la poesia de Ran Nazarian, l'època que jo col·laborava a la revista Canigó, fixa't si fa temps». A la pregunta que de l'extermini armeni no se'n sap res i si aquest fet l'ha obligat a ser més didàctica contesta: «Ho he resolt posant al final un quadre cronològic que ja no forma part de la novel·la». Contestant que no es parla de tot l'extermini ho reconeix,

Els meus cosins ho van deixar tot: la casa, els prats, el ramat, els arbres, les eines, i vam marxar cap al camí ral de Van. I quan hi vam arribar vam començar de trobar altres fugitius, els uns sols, d'altres en colles: a peu, a cavall, en carros, i encara en vàiem que travessaven el llac, en barques. Primer feia fred, perquè Van és molt alt, però després vam patir calor i set, i molts fugitius emmalaltien i es morien i tot, i havíem de deixar els que es quedaven pel camí.

Moltes coses, les he oblidades; les he volgudes oblidar expressament, per poder viure. La mare sovint diu:

- Quan vam sortir de Van eres un nen i quan vam arribar a Eçmiadzin ja eres un noi.

Només havia passat un mes i mig, em sembla, encara que els dies es feien interminables, però vol dir que em vaig fer gran de cop, per força. I a mi em sembla que això no va passar durant tot aquell temps, sinó el mateix dia, el mateix matí que arribàvem a la ciutat de Van. N'estic segur, i va anar així com ara escriuré.

En Grigor, el meu cosí i jo anàvem a peu; de tant en tant la mare em feia pujar al carro i caminava ella una estona. En Grigor menava un cavall i sovint m'hi deixava muntar, perquè el carro era d'un cavall i així no es cansaven tant. Doncs, una estona que jo anava a peu, vam trobar una dona mig aguda a la vora del camí. I em va allargar un nen molt petit i em va dir tot panteixant:

- Emporteu-vos el nen, que jo no puc més.

I jo vaig agafar el nen a coll. Però en Grigor i la Maryk, que s'havien adonat de tot, van pujar la dona al carro, i abans d'arribar a la ciutat, ja era morta als braços de la mare. I jo vaig pensar que qui sap d'on venia i quines coses terribles no devia haver vist, i la pell de nen es pot dir que em va caure de cop.»